

LBRIS

We know
books

MARIN PREDA

Delirul

Ediție stabilită de Alexandru Preda

Prefață de Oana Soare

Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX SERV

Concepția grafică: Dana Popescu și Mădălina Pricop

Coperta I: Albert Gleizes, *Om în hamac*, 1913

Tehnoredactor: Ecaterina Pîslă

Lector: Ioana Marcu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PREDA, MARIN

Delirul / Marin Preda; pref. de Oana Soare; fișă
biobibliografică și ref. critice de Lucian Pricop – Ed. a 4-a –
București: Cartex Serv, 2025

ISBN 978-606-9098-39-4

I. Soare, Oana (pref.)

II. Pricop, Lucian (ed. șt.)

821.135.1

© Elena, Nicolae și Alexandru Preda.

© Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Cartex Serv.

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel./fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel.: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

<i>Marin Preda și „delirul“ istoriei</i> (Prefață de Oana Soare)	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	18
<i>Referințe critice</i>	20
<i>Notă asupra ediției</i>	29

Delirul	
Partea întâi	33
Partea a doua	97
Partea a treia	245
Partea a patra	361
Partea a cincea.....	435

PARTEA ÎNTÂI

I

Când mama lui Parizianu, sora mai mare a primei neveste a lui Moromete, se întorsese de la Paris însărcinată, mulți crezuseră că va ieși din asta un copil care n-avea să semene deloc cu cei din sat; fiindcă ce deosebire ar mai fi fost atunci între Paris și Siliștea-Gumești? Boieroaica, doamna Guma, îl botează ea însăși, iar Moromete, pe atunci flăcău tăcut, deschise gura și îl porecli Parizianul. Dar nici nu se putea un copil mai șters și mai siliștean decât cel pe care îl născu această viitoare cumnată a lui Moromete. Se pomeniră toți cu el că a ajuns flăcău, că se însură și făcu la rândul său un copil, pe Ștefan. Avea un singur merit: ținea la cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, ca și când i-ar fi fost frați, și la Guica, care era sora lui Moromete, că și când i-ar fi fost lui a doua mamă. De ce? Nimeni nu știa.

Ceva din neînsemnătatea lui Parizianu se răsfrângea asupra fiului, cu toate că firea acestui băiat ar fi trebuit totuși să atragă atenția. Avea o veselie ciudată, inexplicabilă, din care nu răzbătea în afară, pe înțelesul celorlalți, decât câte-un cuvânt sau câte o expresie pe care le repeta până te scotea din sărite. Odată l-a ținut una o vară întregă, zicea, orice i-ai fi spus, că n-are importanță, cum n-are, mă, importanță, se supăra omul, să-i spui lui tac-tău să vie să-și ia putina, că i s-au uscat doagele pe-aici, să nu mă pună pe urmă să i-o plătesc când o vedea că i se scurge zeama

de varză prin ea..., „n-are importanță“ răspundea el tărăgănat, cum n-are, mă, importanță, își ieșea ăla din pepeni, tu-ți paștele mă-tii, îți bați joc de mine, că acuși îți dau vreo câteva... Alteori însă era tăcut și aproape orb; trecea pe drum, întorcea capul și te vedea, dar nu-ți dădea bună ziua, oricine ai fi fost. Odată s-a întâmplat să se întâlnească chiar cu tat-său, care i-a spus ceva, și băiatul nu l-a recunoscut...

De mulți ani Ștefan lipsea de-acasă toamnele, iernile și primăverile, ca și Niculae, văru-său de-al doilea. Nu prea le venea însă la nimeni să creadă că un băiat așa ca el urma liceul din Pălămida. Era îmbrăcat prost, umbla desculț și Parizianu îl lua la secere îndată ce venea acasă în vacanță. Nu era văzut citind și nici nu uimise pe cineva cu inteligența lui, care în școală trebuie să crească negreșit, și nici prin cunoștințele lui, care ar fi trebuit de asemeni să-i rămână în cap în urma învățaturii. Taică-său, cu toate că îi vedea bine notele mari cu care trecea clasa, parcă nici lui nu-i venea să creadă că fiu-său știe carte. „Tu de ce nu citești, mă? îl întreba el cam supărat. O să creadă lumea că nu e nimic de capul tău!“ În loc să răspundă, băiatul repeta rânjind într-o parte (și în clipa aceea chipul lui se lumina ca un dovleac cu ochi și gură în care s-ar fi vârât o lumânare) acel cuvânt sau expresie care îl apuca și îl ținea săptămâni întregi ca și când n-ar fi fost întreg la minte.

Parizianu devenea tăcut. El își cunoștea copilul, își dădea poate seama că nu degeaba profesorii îi înscriau numai nouă și zece în carnetul lui de elev, că pesemne băiatul lui citea mult în timp ce era la liceu și că în vacanțe nu mai avea chef... I-ar fi plăcut totuși să-l vadă lumea cu cartea în mână și să-l laude și pe el oamenii cum îl laudau pe alde Niculae...

Îl ura pe Niculae pentru acest lucru, dar și pentru că îl ura pe tat-său, pe Moromete. În privința asta se dovedea că puterea unei muieri ca Guica era mult mai mare decât credea chiar ea, Guica. Fără să recunoască, Parizianu nu avea în cap ca și cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, altceva decât ea, că adică Moromete ar fi vinovat de toate, că s-a însurat a doua oară după ce Rădița, sora mijlocie a maică-sii, a lui Parizianu, a murit și că prin această

însurătoare soarta lor s-a schimbat în rău. Asta putea fi adevărat în ceea ce îi privea pe copiii lui Moromete, cei trei dintâi, din pricina celor trei din urmă, dar întrucât aveau toate acestea legătură cu Parizianu, care stătea liniștit în casa lui de la maică-sa și-și muncea la fel de nestingherit cele câteva pogoane de pământ din care trăia? Zvonuri turburi, venite tot din partea Guichii, dădeau de înțeles că până și de moartea Rădiții era vinovat tot Moromete, fără să se spună însă în ce fel.

... Și iată că pe la sfârșitul unei toamne cu aproape un an înainte ca războiul să se apropie și de noi, și după câțiva ani de la fuga celor trei, un fapt brutal și neîndoielnic le sără inima lui Parizianu și Guichii; trecuseră mai multe zile de când se începuseră școlile și Niculae stătea tot pe-acasă; și se află că Moromete îl oprea pe fiu-său, pe Niculae adică, să-și mai urmeze drumul lui, iar tat-său se pregătea să se ducă la București. De ce, ce se întâmplase?

Parizianu stătea în curte cu Ștefan când află știrea. Cioplea un țaruș. Cu ciorapul de gât Guica intrase în casă să-i spună și bătrânei. Parizianu era un om domol, abia mergea, abia deschidea gura, cu toate că nu-l durea nimic. Odată a pus umărul sub brișcă și a săltat-o să-i ungă o roată, în timp ce muiera lui și Ștefan erau sus pe cutie și s-au pomenit că se clatină căruța cu ei cu tot... Nu s-ar fi putut însă spune că făcea tot ce putea cu forța aceasta care zăcea în el, și nu fiindcă n-ar fi fost vrednic, ci pentru că... Avea pe chip o expresie care o îndreptățise, pesemne, pe Catrina Moromete să-l asemene cu Guica: stau, parcă spunea, și să vie altul să spună că nu stă și el. Ce poți să mai faci după ce îți dai caii la apă?... Acești cai parcă semănau și ei cu stăpânul lor: erau voinici, în putere și intrau în curte foarte liniștiți, cu Parizianu între ei, cu câte-o mână pe spinarea lor; stăteau, ce puteau să facă? Nimeni nu știa că banii care-i trebuiau lui fiu-său la liceu nu făcea rost de ei Parizianu, erau de la maică-sa de demult, de când fusese ea la Paris cu stăpâna de pe atunci a moșiei, îi strânsese unul lângă altul de pe vremea când leul era cât roata carului și avusese grijă încă de pe atunci să cumpere cu ei mahmudele... Târziu, când

nepotul se făcu mare, și prețul aurului urcă, începu să vândă din ele în fiecare an ca să-i plătească lui Fănică (așa îi spunea bătrâna) taxele, cărțile și gazda...

Întâmplarea făcea ca tocmai în acel an mica ei comoară să se topească, dar nimeni din familia lor nu avusese pretenția ca Ștefan să termine liceul, de aceea îl și ținuseră în școala primară până ce terminase cursul complet, de șapte clase, ca pe urmă, cu trei, patru clase de liceu, cum spusese Parizianu, adică atunci când băiatul avea să aibă optsprezece, nouăsprezece ani, să plece la București și să se facă și el pe-acolo funcționar...

– Ei, uite-acuma să se ducă cineva înainte și să le spună ăloră să nu stea de vorbă cu el, zise Parizianu icnind parcă de satisfacție, cu tesla în mână... În locul lor eu n-aș fi fugit numai cu caii și cu oile, continuă el cu un resentiment atât de proaspăt încât ai fi zis că acest lucru se petrecuse ieri, aș mai fi luat și ce era în lada aia, bănetul strâns de pe vânzarea grâului și l-aș fi bătut eu pe el cu ciomagul, nu cum s-au lăsat ei de le-a înmuiat ăla oasele... Uite că au trecut anii și niciunul n-a mai ridicat nicio pretenție, și ar fi putut să ridice, fiindcă era dreptul lor, au muncit pe-acolo și și-au făcut... Acuma ce caută la ei? Dacă aș fi eu în locul lor știu eu ce i-aș face...

Parizianu se opri și se uită la fiu-său cu o privire în care mocnea atâta ură străină parcă de el însuși încât ai fi zis că o parte din vină din toate acestea avea și Ștefan al lui, care sta pe pământul plin de troscot al curții și se uita la tat-său rânjind... Se vedea că nu mai putea de plăcere văzând ochii ca de cenușă aprinsă ai tatălui și ascultându-i glasul care îi tremura. Îi săreau lui Parizianu stropi din gură și vorbea la el, la Ștefan, cu tesla ca și când ar fi vrut să-i dea cu ea în cap dacă ar fi îndrăznit să-i spună că nu-l crede.

– Pe ce te bazezi? zise atunci Ștefan pe neașteptate.

Parizianu deodată tăcu și înghiți de câteva ori, nemaștiind ce să spună.

– Cum pe ce mă bazez? zise el total nedumerit.

Asta era ceva proaspăt la fiu-său și nu băgase încă nimeni de seamă, i se răspundea fără doar și poate la această întrebare, în timp ce el asculta răspunsul cu mintea rătăcindu-i prin salcâmi.

– Mă bazez pe faptul că ăia ar avea tot dreptul să-i dea un brânci din liftul unde lucrează Nilă și să-i spună: ai făcut ce-ai vrut cu averea mamei, ne-ai gonit de-acasă și ți-ai bătut joc de noi! Acuma ce mai cauți?

Se lăsă o tăcere și Parizianu, domol, reluă cioplitul țărșului. Ștefan nu zicea nimic. În curând însă mișcările mâinii lui Parizianu se încetiniră, apoi se opriră.

– Iar ăla să nu mă mintă el pe mine, nu-l mai dă la școală fiindcă a rămas repetent. Parcă poate să iasă boier din orice prost. Ce și-a zis el, ia să vând eu din pământul ăloră și să-l dau la școală, parcă la școală poate să învețe oricine! Trebuie să ai în tine sânge de om deștept. Trebuie să ai minte care să-ți zbârâie, nu să fii gură-cască!

Niculae nu rămăsese repetent, iar gură-cască părea mai degrabă să fie Ștefan al lui. Dar Parizianu inventase pe loc ideea, cu rămasul repetent, fiindcă nu înțelegea ce se întâmplase cu Moromete, în timp ce n-avea nicio îndoială că fiu-său, desculț și dezbrăcat, strălucea...

– Pe ce te bazezi? zise Ștefan, uitându-se în jos, cu pleoapele lăsate și cu sprâncenele ridicate, semn al unei absențe a gândului aproape totală, deși se vedea că asculta cu cea mai mare atenție ceea ce spunea taică-său.

– Pe ce mă bazez? strigă Parizianu. Mă bazez pe chiondoroșenia lui, se uită la tine ca și când s-ar crede cel mai deștept din câți există, în timp ce nu știe nici măcar să ridice un pai de lângă el... Iar tat-său, dacă era ceva de capul lui, ajungea și el primar, nu umbla să vândă pământul și să rădă lumea de el. Nu mi-a spus mie Aristide? Mă, alde Parizianu, zice, vorbește tu cu Moromete, dacă e om deștept, îl fac primar... Eu mă retrag... Păi, de ce, domnule Aristide, n-ai mai găsit pe nimeni în partidul liberal cât e satu ăsta de mare? E, dar e 'oți, zice, mie îmi trebuie unul care să nu fie oți! Și ce, se terminară oamenii cinstiți? E cinstiți, zice,

da' e proști, mie îmi trebuie unu și cinstit și deștept... Dacă ar fi venit la mine i-aș fi spus și ar fi ajuns și el cineva.

Adică să fi venit Moromete la el, la Parizianu! Ștefan deschise ochii și se uită țintă la tatăl său. Părea sătul de o veselie pe care o păstra în el cu o lene asemănătoare întru totul cu a lui taică-său, deschise gura și zise din gât, rânjind:

– Pe ce te bazezi?

Ai fi zis că Parizianu a băgat de seamă că fiu-său își bătea joc de el și că acum o să-i cârpească una. Dar el se gândea cu un efort considerabil.

Scena avusese loc cu adevărat pe la începutul lunii. Se aflau în curte la părintele Provinceanu, Aristide și Toderici, și fiindcă mai erau și alții intrase și Parizianu și se așezase și el jos mai la o parte. Toderici povestea cum ministrul nostru de externe, la Viena, adus în fața unei hărți care arăta România ciopârțită, leșinase. Trebuia să semneze dacă voiam să mai rămânem și cu ce mai aveam... „Ce mai încoace și încolo, domnilor, spusesese Toderici, am fost trădați! Nimeni nu mai e cu noi, toți s-au repezit și au mușcat din trupul țării, fiindcă am fost noi plini de cumsecădenie și n-am mușcat și noi din alții la momentul potrivit, să ne știe de frică...”

În clipa aceea, să fi fost orele șase seara, se lăsase soarele prin fundul grădinilor, aparatul mic de ebonită al părintelui anunță prin vocea unei femei: Ascultați simfonia a șasea de Beethoven... Radioul începu să difuzeze printre salcâmi stufosi și înalți, încremeniți parcă de apropierea asfințitului, și printre hămăiturile de câini de prin apropiere, cunoscuta, în altă parte decât aici, simfonie beethoveniană.

Nu ascultă însă nimeni acea încurcătură de sunete care nu seamăna cu nimic din ce știau ei că înseamnă muzică. Cât timp să fi trecut? Părintele tocmai povestea ce i s-a întâmplat unuia de prin Mozăceni, noaptea, doi inși au vrut să-i ia caii, când băgaseră de seamă că muzica se întrerupe brusc și unul începe să spună, adică să citească ceva, cu o voce înaltă și încordată... Trecu mult până înțeleseră ce era; ceva grav, o răsturnare: cădea regele... „Ja uite,

rupse în cele din urmă cineva tăcerea, căzu și regele... Ce-o să fie acuma?!... Aha... venea un general... Asta era bine, un general înseamnă armată, pe vremurile astea era exact ce trebuia, spusese Aristide. Dar cine o fi generalul ăsta?“ (Aveau să afle câteva zile mai târziu, când acest general avea să-i aducă la putere, ca să guverneze cu ei, pe legionari și statul român să se numească stat național legionar. În locul regelui care abdică, venea fiul său... Regii rămâneau...) „Mă tem părinte, continuase Aristide, adică ce mă tem, sunt sigur că mâine-diminează nu mai sunt primar... Pe mâna cui dracu' o să ajungă satul... E precis că generalul ăsta o să schimbe orientarea României spre nemți și atunci în mod fatal or să vie legionarii la putere... făcuse el această previziune, care se împlinise. Uite că le veniră și ăstora ceasul... Cine ar fi crezut? Ce mai faci Parizianu?“ zisese el apoi ca și când ar fi schimbat vorba sau ca și când acum, în aceste ceasuri, gândul că era și el țaran ca toată lumea l-ar fi izbit cu putere și și-ar fi dat seama că nu e prieten de pildă cu vecinul său, Parizianu, și că ar fi cazul să devină.

Atât fusese ceea ce îi spusese Aristide lui Parizianu și niciun cuvânt despre Moromete și nici pe departe nu avusese loc dialogul dintre ei pe chestia că Aristide l-ar fi făcut om pe Moromete, dacă bineînțeles acesta din urmă ar fi venit la Parizianu să se sfătuiască cu el... Erau născociri de-ale lui, făcute fie să crească în ochii fiului, fie din nevoia pe care o simt în mod uimitor oamenii de a minți sau de a se minți fără măcar să-și dea seama că o fac... Da' mai era ceva: ori de câte ori îl vorbea el de rău pe Moromete, Ștefan mai stătea ce mai stătea și pleca de-acasă, se ducea pe la unchiu-său, pe la Moromete adică, lucru care îl scotea pe Parizianu din sărite. Ce era în capul lui Ștefan? Intra în curtea unchiului cu acea veselie a lui înțepenită pe față într-un rânjel și ai fi zis că se aștepta să-l vadă pe Moromete schimbat în urma atâtor vorbe bune auzite cu câteva minute mai înainte de la taică-său și voia să-i contemple curios această nouă înfățișare... „Ce te rânjești, mă, Ștefane?“ îi spunea atunci Moromete când îl vedea și din glasul lui rece al lu' Parizianu înțelegea, desigur, că

LBRIS

We know
books

Gustave Le Bon

Psihologia mulțimilor

Traducere, ediție îngrijită,
și studiu introductiv de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX

Concepția grafică a colecției: Mădălina Pricop

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LE BON, GUSTAVE

Psihologia mulțimilor / Gustave Le Bon ; trad. de
Lucian Pricop ; ed. îngrij. și stud. introd. de Lucian Pricop.
- București : Cartex, 2025

ISBN 978-630-6651-35-1

I. Pricop, Lucian (trad.) (ed.) (pref.)

316.6:316.35.023.6

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- O.P. 4, C.P. 184, București

Cuprins

*Care este distanța de la Psihologia mulțimilor până la
Era maselor? (studiu introductiv de Lucian Pricop) / 7*
Notă asupra ediției / 13

Psihologia mulțimilor / 15

Prefață / 19

Introducere. Era mulțimilor / 20

CARTEA ÎNTÂI. SUFLETUL MULȚIMILOR / 27

Capitolul I. Caracteristicile generale ale mulțimilor.

Legea psihologică a unității lor mintale / 29

Capitolul II. Sentimentele și moralitatea mulțimilor / 37

Capitolul III. Ideile, raționamentele și imaginația mulțimilor / 54

Capitolul IV. Forme religioase pe care le îmbracă
toate convingerile mulțimilor / 62

CARTEA A II-A. OPINIILE ȘI CREDINȚELE MULȚIMILOR / 67

Capitolul I. Factorii îndepărtați ai credințelor
și opiniilor mulțimilor / 69

Capitolul II. Factorii imediați ai opiniilor mulțimilor / 84

Capitolul III. Conducătorii mulțimilor și
mijloacele lor de convingere / 95

Capitolul IV. Limitele variabilității credințelor și
opiniile mulțimilor / 111

CARTEA A III-A. CLASIFICAREA ȘI DESCRIEREA CATEGORIILOR DE MULȚIMI / 121

Capitolul I. Clasificarea mulțimilor / 123

Capitolul II. Mulțimile așa-zis criminale / 127

Capitolul III. Jurații de la Curtea cu Juri / 131

Capitolul IV. Mulțimile electorale / 137

Capitolul V. Adunările parlamentare / 144

Capitolul I

CARACTERISTICILE GENERALE ALE MULȚIMILOR.
LEGEA PSIHOLOGICĂ A UNITĂȚII LOR MINTALE

Ceea ce constituie o mulțime din punct de vedere psihologic. O mare aglomerare de indivizi nu este suficientă spre a forma o mulțime. Caracteristicile speciale ale mulțimilor psihologice. Orientarea fixă a ideilor și sentimentelor la indivizii care le compun și pierderea personalității acestora. Dispariția vieții cerebrale și predominarea vieții medulare. Scăderea inteligenței și transformarea completă a sentimentelor. Sentimentele transformate pot fi mai bune sau mai rele decât acelea ale indivizilor din care este compusă mulțimea. Mulțimea este la fel de ușor și eroică, și criminală.

În mod obișnuit, mulțimea reprezintă reunirea unor indivizi oarecare, indiferent de naționalitate, profesie ori sex, oricare ar fi întâmplările care îi adună laolaltă. Din punct de vedere psihologic, cuvântul mulțime capătă o cu totul altă semnificație. În anumite împrejurări, și numai în acele împrejurări, o mulțime de oameni posedă caracteristici noi, foarte diferite de acelea ale fiecărui individ care intra în componența ei.

Personalitatea conștientă dispăre, sentimentele și ideile tuturor sunt orientate în aceeași direcție. Se formează un spirit colectiv, fără îndoială tranzitoriu, dar având trăsături distincte.

Colectivitatea devine atunci ceea ce eu numesc, în absența unei expresii mai potrivite, o mulțime organizată sau, dacă preferați, o mulțime psihologică. Ea formează o singură ființă și este supusă legii unității mintale a mulțimilor.

Faptul că mai mulți indivizi se află accidental împreună nu le conferă caracterul de mulțime organizată. O mie de indivizi care străbat din întâmplare aceeași piață publică, fără a avea vreun scop comun determinat, nu formează nicidecum o mulțime psihologică. Pentru ca o mulțime să dobândească caracteristicile speciale ale acesteia, este necesară influența unor excitanți, cărora va trebui să le determinăm natura.

Estomparea personalității conștiente și orientarea sentimentelor și gândurilor în același sens, prima trăsătură a mulțimii pe cale de a se organiza, nu implică neapărat prezența simultană a mai multor indivizi în același punct. La un moment dat, mii de indivizi izolați pot, sub influența unor emoții violente – un mare eveniment național, de exemplu – să dobândească trăsăturile unei mulțimi psihologice. Va fi de ajuns ca o întâmplare oarecare să-i unească și purtarea lor să îmbrace forma specifică de acte ale mulțimii. În anumite momente ale istoriei, o mână de oameni pot constitui o mulțime psihologică, pe când sute de indivizi aflați întâmplător împreună nu vor putea s-o constituie. Pe de altă parte, un întreg popor, fără a avea atributele evidente de aglomerare vizibilă, devine uneori o mulțime sub acțiunea cutărei sau cutărei influente.

Odată formată, mulțimea psihologică dobândește caracteristici generale provizorii, dar determinabile. Acestor caracteristici generale li se adaugă caracteristici particulare, variind în funcție de elementele care compun colectivitatea și care îi pot modifica structura mintală.

Mulțimile psihologice sunt, așadar, susceptibile de o clasificare. Cercetarea acestei clasificări ne va arăta că o mulțime eterogenă, alcătuită din elemente diferite, prezintă caracteristici comune cu mulțimile omogene, compuse din elemente mai mult sau mai puțin asemănătoare (secte, caste și clase sociale), și, pe lângă acestea, are particularități care le diferențiază de acestea.

Înainte de a ne ocupa de diversele categorii de mulțimi, să examinăm mai întâi caracteristicile specifice tuturor. Vom proceda precum naturalistul, începând prin a determina caracteristicile generale ale indivizilor unei familii, pentru a stabili mai apoi caracteristicile particulare care diferențiază genurile și speciile din componența respectivei clase.

Nu este ușor de descris spiritul mulțimilor, organizarea sa variind nu numai în funcție de rasă și compoziția colectivităților, ci și după natură și intensitatea stimulilor pe care îi suportă. De altfel, aceeași dificultate se semnalează și în cazul studierii psihologiei unui individ oarecare.

În romane, indivizii sunt înfățișați ca având caractere constante, dar nu în viața reală. Doar uniformitatea mediilor dă naștere uniformității aparente a caracterelor. Am arătat în altă parte că toate structurile mintale conțin caracteristici latente care se pot revela sub influența unor schimbări bruște de mediu. Astfel, prinde cei mai fervenți membri ai Convenției¹ se găseau și burghezi inofensivi care, în împrejurări obișnuite, ar fi fost doar niște notari pașnici sau magistrați virtuoși. De îndată ce „furtuna“ a trecut, ei și-au reintrat în cadrul normal. Napoleon și-a recrutat dintre ei pe cei mai docili susținători ai săi.

Neputând să înfățișăm aici toate etapele formării de mulțimi, le vom examina mai ales în faza completei lor organizări. Vom vedea astfel ceea ce pot să devină, dar nu ceea ce ele sunt întotdeauna. Doar în această fază avansată de organizare, pe fondul invariabil și dominant al rasei, se suprapun anumite caracteristici noi și speciale, care determină orientarea sentimentelor și gândurilor colectivității într-o direcție unică. Numai atunci se manifestă ceea ce am numit mai sus *legea psihologică a unității mintale a mulțimilor*.

Unele particularități psihologice ale mulțimilor sunt comune cu acelea ale indivizilor izolați; altele, dimpotrivă, nu se întâlnesc decât la colectivități. Vom studia întâi de toate caracteristicile particulare, pentru a le reliefa importanța.

Trăsătura cea mai izbitoare la o mulțime psihologică este următoarea: indiferent de indivizii care o compun, indiferent de asemănările sau deosebirile în modul lor de viață, în ocupațiile, caracterul sau inteligența lor, simplul fapt că ei s-au transformat în mulțime îi înzestrează cu un soi de suflet colectiv. Acesta îi face să simtă, să gândească și să acționeze într-un fel cu totul diferit de cel în care simțea, gândea și acționa fiecare dintre ei izolat. Anumite idei, anumite sentimente nu apar și nu se materializează în acte decât la indivizii incluși în mulțime. Mulțimea psihologică este o „ființă“ provizorie, compusă din elemente

¹ Este vorba despre membri ai Convențiunii, adunare constituantă franceză care, în timpul Revoluției, a succedat Adunării legislative, a fondat prima Republică și a guvernat Franța de la 21 septembrie 1792 la 26 octombrie 1795. (n.t.)